

امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیکی ایران: چالش‌ها و راهکارها

مهدی علیپور حافظی *

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی

استادیار، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی

دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۲۵ | پذیرش: ۱۳۹۶/۰۱/۲۵

فصلنامه علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شاپا(چاپی) ۸۲۲۳-۲۲۵۱
شاپا(الکترونیکی) ۸۲۳۱-۲۲۵۱
نمایه در SCOPUS و ISC
<http://jlist.irandoc.ac.ir>
دوره XX | شماره X | صص XX-XX
۱۳XX X

نوع مقاله: پژوهشی

به این مقاله به شکل زیر استناد کنید:

دورن متن:

(علیپور حافظی، زودآیند)

در فهرست منابع:

علیپور حافظی، مهدی. زودآیند. امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیکی ایران: چالش‌ها و راهکارها. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات.

<http://jipm.irandoc.ac.ir> (دسترسی در

روز/ماه/سال)

چکیده: امروزه منابع دیجیتالی فارسی حجم ناچیزی از منابع را در کتابخانه‌های دیجیتالی تشکیل می‌دهند. این موضوع نشان از وجود مشکلاتی در این زمینه دارد. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیکی ایران تعیین شد. در این راستا، در پژوهش حاضر از رویکرد کمی با روش پیمایشی-تحلیلی استفاده شده است. جامعه پژوهش حاضر را ۲۱ ناشر الکترونیکی تشکیل می‌دهند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه پژوهشگر ساخته‌ای استفاده شد که مبتنی بر یافته‌های پژوهش در پیشینه پژوهش است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از فرمول‌های لازم برای کسب درصد، میانگین و سایر موارد با استفاده از قابلیت‌های نرم‌افزار اکسل ماکروسافت استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد امانت الکترونیکی نیازمند ابزارها، روش‌ها و مدل‌های کسب و کار متعددی است. ناشران الکترونیکی کشور در زمینه تولید محتوای الکترونیکی همچنان نوپا هستند و تولیدات الکترونیکی معدودی دارند. همچنین ناشران، آثار الکترونیکی خود را در اکثر موارد با استفاده از لوح فشرده و با فرمت‌هایی مانند پی.دی.اف. منتشر می‌کنند. با وجود این، در صورت آگاه‌سازی، در اکثر موارد (حدود ۹۰ درصد) موافق بهره‌گیری از آثار الکترونیکی در سرویس امانت الکترونیکی، به شرط مراعات کپی‌رایت هستند. در این راستا ناشران به جهت ضعف در سرمایه‌گذاری و توانایی محدود در بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی نیازمند واسطه‌هایی هستند که سود آنها را تضمین و فرآیند امانت الکترونیکی را مدیریت نمایند.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های دیجیتال، امانت الکترونیکی، امانت بین کتابخانه‌ای الکترونیکی، محتوای الکترونیکی، ناشران الکترونیک، نشر الکترونیکی

*مهدی علیپور حافظی meh.hafezi@gmail.com

۱. مقدمه

کتابخانه‌های دیجیتالی دارای منابع دیجیتالی هستند که یا به صورت دیجیتالی، زاده شده‌اند یا از قالب آنالوگ به قالب دیجیتالی تبدیل شده‌اند. مطالعه اولیه در زمینه حجم منابع اطلاعاتی فارسی در کتابخانه‌های دیجیتالی نشان از وجود تعداد ناچیزی از آثار منتشر شده به زبان فارسی در قالب دیجیتال است و بیشتر منابع اطلاعاتی موجود به زبان انگلیسی هستند که در بیشتر موارد فاقد مجوزهای حقوقی لازم هستند (علیپور حافظی ۱۳۹۰). از طرفی، یکی از ویژگی‌های خاص کتابخانه‌ها ارائه خدمات امانت منابع اطلاعاتی به کاربران است. این خدمت را امروزه کتابخانه‌های دیجیتالی نیز ارائه می‌دهند (Armstrong, Edwards, and Lonsdale 2002). با توجه به تنوع در منابع دیجیتالی در کتابخانه‌ها، یکی از منابعی که امکان امانت برای آنها وجود دارد، کتاب‌های الکترونیکی هستند. از طرفی، کتاب‌های الکترونیکی دارای تنوع زیادی در محتوای خود هستند که شامل متن، عکس، صوت، فیلم و به طور کلی چند رسانه‌ای‌ها هستند. با توجه به انتشار این آثار توسط ناشران الکترونیکی، نیاز به درک تفکر و دیدگاه آنها در زمینه امانت الکترونیکی منابع منتشر شده ضرورت دارد.

امانت الکترونیکی به تمام فعالیت‌هایی گفته می‌شود که امکان دسترسی به منابع دیجیتالی را در محیط شبکه وب به صورت پیوسته و ناپیوسته^۱ برای کاربران فراهم می‌کند (Zhu and Shen 2013). بنابراین، چهار عنصر اصلی، شامل تولیدکننده منبع اطلاعاتی، ناشر، کتابخانه و کاربر نهایی در این مساله نقش دارند. بر این اساس، در امانت الکترونیکی باید توجه جدی به خواسته‌ها و توقعات هر چهار عنصر مذکور داشت. مطالعه منابع پژوهشی در این زمینه نشان داد که اکثر پژوهش‌ها در این زمینه از منظر کتابداران و کاربران انجام گرفته‌اند و نگاهی به دیدگاه ناشران در این زمینه نشده است که منتشر کنندگان منابع و نیز در اکثر موارد توزیع کنندگان الکترونیکی آثار منتشر شده هستند (Hockey 2012). مساله اساسی در این میان تلاقی و تضاد منافع و خواسته‌های این چهار عنصر است که مسائل عدیده‌ای را به وجود می‌آورد. ویژگی‌های خاص منابع دیجیتالی (از جمله تکثیر آسان و ارزان) و دسترس‌پذیری آنها از طریق کتابخانه‌های دیجیتالی مسائلی را به وجود آورده است که توجه نکردن به آنها باعث ایجاد مشکلاتی در منافع هر یک از طرفین درگیر

¹ Online and offline

در این مساله می شود. از طرفی، کتابخانه ها در آغاز حرکت به سمت دیجیتالی شدن مرتکب اعمالی شدند که باعث ضرر مالی به ناشران شد. به عنوان نمونه، می توان به اقدامات برخی از کتابخانه ها در دیجیتالی کردن منابع آنالوگ خود و ارائه دسترسی به فایل آنها در قالب فایل های دیجیتالی به کاربران اشاره کرد. این در حالی بود که همین امر باعث شد تا فروش ناشران از منابع منتشر شده خود با ضرر همراه باشد. همین امر باعث شد تا ناشران در مقابل کتابخانه ها جبهه گرفته و همواره به عنوان تهدید به آنها نگاه کنند^۱. بنابر این پیشینه فکری، ناشران رویکردهای متفاوت و متعددی را در قبال موضوع انتقال منابع به کتابخانه ها و امانت آنها به کاربران دارند. از این رو، نیاز به انجام پژوهشی است تا دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه امانت الکترونیکی در کتابخانه های دیجیتال شناسایی شود تا بر اساس آن راهکارهای لازم به اجرا در آیند تا مسائل موجود در این زمینه مرتفع شوند. از این رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مسائل امانت کتاب الکترونیکی در کتابخانه های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیکی ایران طراحی شد. در این راستا و با توجه به مطالعات صورت گرفته در این زمینه، پرسش های اساسی زیر جهت وصول به هدف اصلی مذکور ترسیم شدند:

۱. از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی در کتابخانه های دیجیتال وجود دارند؟
    ۱. ناشران الکترونیکی ایران تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده اند؟
    ۲. ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری هایی برای تولید محتواهای الکترونیکی استفاده می کنند؟
    ۳. ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت الکترونیکی در کتابخانه های دیجیتال چه دیدگاهی دارند؟
  ۲. برای رفع مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه های دیجیتال ایران بر مبنای مسائل طرح شده از طرف ناشران الکترونیکی چه راهکارهایی وجود دارند؟
- ۲. پیشینه پژوهش**

^۱ تجربه پژوهشگر در فعالیت در کتابخانه دیجیتال پژوهشگاه فضای مجازی و مدیریت پروژه کتابخانه دیجیتال سازمان انرژی اتمی نشانگر این موضوع است.

مطالعه پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی در این پژوهش^۱ نشان داد در مجموع ۳۱ عنوان پژوهش (در داخل، ۱۰ و خارج ۲۱ از کشور) انجام گرفته است. از مجموع پژوهش‌های داخلی تنها ۱ عنوان پژوهش نسبتاً مرتبط (عالی پور، ۱۳۹۳) شناسایی شد که به مطالعه قابلیت‌های سیستم‌های امانت الکترونیکی در کتابخانه‌ها و پیشنهاد قابلیت‌های مهم این سیستم‌ها پرداخته است. این موضوع نشانگر این است که هنوز امانت الکترونیکی در داخل کشور در قالب پژوهش مطرح نشده و به طور جدی به آن پرداخته نشده است. در مقابل، موضوع امانت الکترونیکی در خارج از کشور به ویژه در کشورهایی مانند آمریکا و انگلستان بیشتر در قالب پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. از بین پژوهش‌های بررسی شده، محدود پژوهش‌هایی هستند که دقیقاً به موضوع امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی پرداخته باشند. به طور کلی، می‌توان پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی را در چهار محور اصلی زیر و به تعداد مشخص شده در مقابل آنها دسته‌بندی کرد (جدول ۱):^۲

- دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده‌کننده، کتابدار) (۱۵ عنوان که ۷ مورد در داخل کشور انجام گرفته است)
- مدل‌های کسب و کار (۶ عنوان که ۱ مورد در داخل کشور انجام گرفته است)
- وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن (۷ عنوان که ۱ مورد در داخل کشور انجام گرفته است)
- امانت الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای (۶ عنوان که ۱ مورد در داخل کشور انجام گرفته است).

جدول ۱. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی

مجموعه اصلی	مساله مورد مطالعه	بافت	یافته‌ها	پژوهشگران
-------------	-------------------	------	----------	-----------

^۱ مطالعه در این زمینه در بهار ۱۳۹۴ انجام گرفته است.

^۲ مجموع پژوهش‌های ذکر شده در این دسته تعداد ۳۴ پژوهش است. این تعداد به علت پوشش چند حوزه‌ای برخی از پژوهش‌ها بیش از مجموع پژوهش‌های مطالعه شده در این پژوهش (۳۱ عنوان) است. این موضوع به وضوح در جدول ۱ نشان داده شده است.

فهمی فر و غائبی (۱۳۸۷)	ویژگی ها: قابلیت های چندرسانه ای، اشغال فضای کم، آسانی انتخاب، امانت کتاب به صورت هم زمان؛ محدودیت ها: مشکلات سخت افزاری و نرم افزاری، نبود فهرست همگانی، پایین بودن سطح آشنایی کاربران، نفوذگرهای موجود و عواملی نظیر خستگی چشم هنگام مطالعه	کتابخانه های مرکزی دانشگاه های شهر تهران	دیدگاه متخصصان علم اطلاعات
لانسدال و آرمسترانگ (۲۰۱۰)	کتابخانه ها از ابزارهای متعدد پیشرفته ای استفاده می کنند؛ اما این ابزارها هنوز آنها را به هدف خود نرسانده اند؛ همچنین کتابخانه ها هنوز راهبردی رسمی برای منابع الکترونیکی خود ندارند.	انگلستان	ارتقای کتاب های الکترونیکی
واسیلیو، راولی و هارتلی (۲۰۱۲)	ذی نفعان کلیدی حوزه کتاب الکترونیک شامل فروشندگان کتاب الکترونیک، کتابخانه های دانشگاهی، و کاربران نقشی محوری در آینده استفاده از کتاب الکترونیکی در کتابخانه های دانشگاهی خواهند داشت.	انگلستان	آینده کتاب الکترونیکی در کتابخانه های دانشگاهی
بیرانوند (۱۳۹۱)	داشتن محتوای مناسب بیشترین امتیاز را در انتخاب کتاب دارد.	کتابخانه های عمومی استان فارس	دیدگاه کتابداران در کاربرد کتاب های الکترونیکی ویژه کودکان
پرسی (۲۰۱۳)	سفارش کتاب الکترونیکی مفید است و کتابداران فکر می کنند افزایش کتاب های الکترونیکی برای کتابخانه خوب است	کتابخانه های عمومی نیوزیلند	کتاب های الکترونیکی
غائبی، تاجداران و فهمی فر (۱۳۹۰)	ملاک های توزیع، دارا بودن صفحات محتوای مشابه، برقراری پیوند، هزینه، قابلیت خوانایی متن، دسترس پذیری، و آسانی مرور و پویش را از جمله مهم ترین ملاک ها در میان ۱۵ ملاک مورد بررسی	دانشگاه الزهر	سنجش معیارهای ارزیابی
عبداللهی (۱۳۹۰)	از نقاط ضعف کتاب های الکترونیکی حاصل شده در این پژوهش می توان به خستگی چشم هنگام استفاده از کتاب های الکترونیکی، نیاز به تجهیزات مناسب برای استفاده از این گونه کتاب ها، تمرکز نداشتن در	دانشگاه آزاد اسلامی، علوم و تحقیقات	ارزیابی کتاب الکترونیکی

دیدگاه های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده کننده، کتابدار)

	تهران	هنگام مطالعه اشاره کرد.	
نشری، زارعی زوارکی، آرمند و رضائی (۱۳۹۲)	دانشگاه علامه طباطبائی	دانشجویان معتقدند میزان یادگیری و نگرش آنها از طریق کتاب الکترونیکی افزایش می‌یابد.	تاثیر طراحی و تولید کتاب درسی الکترونیکی بر یادگیری و نگرش دانشجویان به مطالعه
نثری و رضائی (۱۳۹۲)	نظام آموزشی ایران	برتری میزان یادگیری و نگرش دانشجویان از طریق کتاب الکترونیکی	نقش و جایگاه کتاب‌های درسی الکترونیکی در نظام آموزشی ایران
فاسبرگ (۲۰۱۱)	دانشجویان	استفاده از کتاب الکترونیکی به عنوان سرگرمی، بالا بودن قیمت کتاب‌خوان‌ها.	پذیرش کتاب‌خوان‌های الکترونیکی
جمالی، نیکولاس و راولند (۲۰۰۹)	دانشجویان و اعضای هیئت علمی انگلستان	همراهی دسترسی پیوسته با جستجو پذیری از جمله نقاط مثبت کتاب الکترونیکی است	کتاب‌های الکترونیکی علمی
وودی، دانیل و بیکر (۲۰۱۰)	امریکا	ارتباط مشخصی بین تعداد کتاب‌های الکترونیکی مطالعه شده و تمایل به استفاده از آنها وجود ندارد؛ علی‌رغم توانایی در دسترسی آسان به محتوا از طریق کتاب الکترونیکی با استفاده از پیوندهای فرامتنی و سایر قابلیت‌ها، دانشجویان همچنان علاقه‌مند به استفاده از کتاب‌های چاپی هستند	کتاب‌های الکترونیکی درسی
لای و چانگ (۲۰۱۱)	تایوان	سازگاری، سادگی استفاده، و غنای رسانه در پذیرش کتاب‌خوان‌ها موثرند	کتاب‌خوان‌های الکترونیکی

وو و چن (۲۰۱۱)	دانشجویان ترجیح می دهند کتابخانه های دانشگاهی ویرایش های چاپی و الکترونیکی را تهیه کنند و دانشجویان هر رشته رفتارهای متفاوتی در استفاده از کتاب های الکترونیکی نشان می دهند.	تایوان	کتاب های الکترونیکی	مدل های کسب و کار
محمدی، منوری فرد، صالحی (۱۳۹۰)	موثرترین عوامل در تصمیم به استفاده از کتاب های الکترونیکی: رضایت فردی، نگرش نسبت به نوآوری و درک از مفید بودن فناوری است.	دانشجویان پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران	پذیرش کتاب های الکترونیکی	
اُپنهم، هاردی و رابرت (۲۰۰۱)	عوامل اقتصادی، فناوریانه، مجوزها و مدیریت از جمله عوامل تاثیر گذار بر مدل های قیمت گذاری هستند.	انگلستان	قیمت گذاری کتاب الکترونیکی	
هاردی، اُپنهم، و رابرت (۲۰۰۲)	بهره برداری از مدل پیشنهادی پروژه پلیکان	انگلستان	قیمت گذاری کتاب الکترونیکی	
ویچت (۲۰۱۱)	مدل های قیمت گذاری خرید کوتاه مدت؛ خرید مبتنی بر تقاضا؛ چاپ مبتنی بر تقاضا؛ خرید کنسرسیومی پیشنهاد شده است.	بدون بافت	امانت بین کتابخانه های	
تامسون (۲۰۱۴)	نمونه هایی از طرح های اجرا شده توسط ناشران در هر کشور معرفی شده اند	کشورهای پیشرفته	امانت کتاب الکترونیکی	
گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی (۲۰۱۴)	کتاب های الکترونیکی از طریق کتاب خوان های متعددی ارائه می شوند؛ کاربردپذیری یکی از مهم ترین عوامل در درک و رضایت کاربران از کتاب الکترونیکی است.	کتابخانه گلف	امانت کتاب الکترونیکی	

فهمی فر (۱۳۹۳)	اجزای اصلی مدل پیشنهادی عبارتند از: موضوع مناسب، انتخاب درس، ذی‌نفعان، نیازسنجی شامل ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی دانشگاهی چاپی و ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی الکترونیکی، اشاعه و بازاریابی، گروه تخصصی مشاور، مجلات هسته و نویسندگان هسته، مسائل اقتصادی نشر، از جمله مسائل فروش و بهای تمام‌شده	بدون بافت	مدل مفهومی تولید کتاب درسی الکترونیکی
فهمی فر (۱۳۸۷)	دانشگاه علم و صنعت بالاترین امتیاز را در زمینه فراهم‌آوری و بالاترین امتیاز را دانشگاه شهید بهشتی در زمینه تنوع کتاب‌های الکترونیکی کسب کردند.	کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران	وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها
مولر (۲۰۱۲)	مطابقت کاملی بین امانت کتاب‌های الکترونیکی با قوانین کپی‌رایت وجود ندارد.	نظام‌های حقوق مولف آلمان، آمریکا، کانادا	جنبه‌های حقوقی کتاب‌های الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌های
فاسبرگ (۲۰۱۱)	استفاده از کتاب الکترونیکی به عنوان سرگرمی، بالا بودن قیمت کتاب‌خوان‌ها.	دانشجویان	پذیرش کتاب‌خوان‌های الکترونیکی
زیکور، رینی، پورسل، مادن، و برنر (۲۰۱۲)	بخش اعظمی از امریکائیان نمی‌دانند که چنین سرویسی توسط کتابخانه‌ها ارائه می‌شود	کتابخانه‌های آمریکا	کتابخانه‌ها، کاربران و کتاب‌های الکترونیکی
أمولی (۲۰۱۱)	شناسایی چالش‌های کتابخانه‌ها مانند فرمت‌بندی فایل‌ها و برقراری ارتباط بین وب‌سایت‌ها؛ نبود محتوای ایرلندی در پایگاه فروشندگان کتاب الکترونیکی	کتابخانه عمومی ایرلند	کتاب‌های الکترونیکی
هاکی (۲۰۱۲)	مزایای اصلی کتاب الکترونیکی: قابلیت حمل و ذخیره سازی؛ معایب اصلی: هزینه و از دست دادن قابلیت لمس؛ چالش اصلی نبود محتواست.	کتابخانه‌های عمومی همپ‌شایر	کتاب‌های الکترونیکی

		انگلستان		
والترز (۲۰۱۳)	کتابخانه های دانشگاهی با چالش های مهمی مانند نبود یکدستی در مجوزها، محدودیت دسترسی، و انتظارات کتابداران رویه رو هستند؛ بسیاری از کتاب های الکترونیکی دانشگاهی سه تا هجده ماه پس از چاپ نسخه های چاپی مربوط منتشر می شوند.	کتابخانه های دانشگاهی ایالات متحده و انگلستان	کتاب های الکترونیکی	
عالی پور (۱۳۹۳)	هنوز خاتمه نیافته است.	بدون بافت	سامانه های امانت کتاب های الکترونیکی	
وودز و ایرلند (۲۰۰۸)	کتابخانه های مورد بررسی در جستجوی کتاب الکترونیکی در دسترس بودند.	بدون بافت	امانت کتاب الکترونیکی	
زیکور، رینی، پورسل، مادن، و برنر (۲۰۱۲)	بخش اعظمی از امریکائیان نمی دانند که چنین سرویسی توسط کتابخانه ها ارائه می شود	کتابخانه های امریکا	کتابخانه ها، کاربران و کتاب های الکترونیکی	
زو و شن (۲۰۱۳)	امانت بین کتابخانه ای کتاب های الکترونیکی، به ویژه در مقایسه با امانت بین کتابخانه ای مجلات الکترونیکی هنوز به فعالیت متداول در بین کتابخانه های دانشگاهی امریکا تبدیل نشده است	کتابخانه های دانشگاهی امریکا	امانت بین کتابخانه ای کتاب های الکترونیکی	
ژو و مورنو (۲۰۱۴)	هنوز امانت بین کتابخانه ای کتاب الکترونیکی در کتابخانه ها رایج نشده است	کتابخانه ملی استرالیا	امانت کتاب الکترونیکی	
گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی	کتاب های الکترونیکی از طریق کتاب خوان های متعددی ارائه می شوند؛ کاربردپذیری یکی از مهم ترین عوامل در درک و رضایت کاربران از کتاب الکترونیکی است.	کتابخانه گلف	امانت کتاب الکترونیکی	امانت الکترونیکی و امانت بین کتابخانه ای

(۲۰۱۴)				
--------	--	--	--	--

مطالعه محتوای پژوهش‌ها نشان داد که مرتبط‌ترین حوزه که به نوعی هسته اصلی موضوع امانت الکترونیکی است، پرداختن به مسائل حقوقی کتاب الکترونیکی و نیز وضعیت بهره‌گیری از آن است که در مجموع تنها ۳۳ درصد از منابع مستقیماً یا تا حدودی به این دو موضوع در کنار موضوع‌های دیگر پرداخته‌اند. این امر نشان می‌دهد همچنان موضوع اصلی پژوهش‌ها دیدگاه-سنجی در حوزه کتاب الکترونیکی (با ۱۵ عنوان پژوهش) است و کمتر به امانت الکترونیکی پرداخته شده است. بنابراین، پرداختن به دو موضوع اخیر و نیز کسب و کار ناشران در قبال کتابخانه‌ها و ارائه آثار از جمله محورهایی هستند که احتمالاً در آینده بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار خواهند گرفت و همچنان شکاف پژوهشی در این محورها و زیرمجموعه‌های آنها وجود دارد. میزان توجه به این موضوع‌ها در پژوهش‌های داخلی (تنها یک مورد در هر یک از سه محور ذکر شده) نیز نشان می‌دهد که موضوع امانت الکترونیکی هنوز تبدیل به حوزه پژوهشی در داخل کشور نشده است. این موضوع می‌تواند نشانگر این باشد که هنوز کتابخانه دیجیتال در کشور جوان و در حال رشد است و هنوز دغدغه پرداختن به امانت الکترونیکی تبدیل به مساله برای این کتابخانه‌ها نشده است.

به طور کلی، مطالعه آثار پژوهشی منتشرشده در زمینه امانت الکترونیکی نشان می‌دهد این حوزه همچنان جوان و در حال رشد است. در آینده نزدیک شاهد افزایش پژوهش‌ها در زمینه بهره‌گیری از امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی و نیز در حوزه پایگاه‌های اطلاعاتی بزرگ خواهیم بود. بدیهی است نتیجه چنین پژوهش‌هایی ارائه راهبردها و راهکارهایی برای بهره‌گیری از نتایج این پژوهش‌ها در عمل خواهد بود. بنابراین، محصولات کتابخانه دیجیتالی به عنوان یکی از محورهای کاربرد، بیشترین بهره را از این راهکارها خواهند برد. در این راستا، مدل‌های کسب و کار مناسب و کاربردی نیز حاصل خواهند شد که تسهیل‌کننده روابط بین ناشران، کتابخانه‌ها و کاربران این کتابخانه‌ها خواهد بود. بر این اساس، برخی از پژوهش‌های کاربردی نیز به حوزه مدل‌های کسب و کار بهینه بین سه عنصر اصلی ناشر، کتابخانه و کاربران اختصاص خواهند یافت. در نتیجه این فعالیت‌ها و افزایش اعتماد ناشران به این فضا و مهیا شدن

راهبردها و راهکارهای امانت الکترونیکی در آینده، شاهد حضور فعالانه ناشران در نشر الکترونیکی و تعامل بهینه آنها با کتابخانه های دیجیتال خواهیم بود. محصول نهایی تمامی این فعالیت ها نیز ارتقاء کمی و کیفی منابع دیجیتال کتابخانه ها و در نتیجه آن، رونق کتابخانه های دیجیتال و افزایش بهره گیری کاربران از آنها خواهد بود.

۳. روش شناسی پژوهش

چون پژوهش حاضر به دنبال بهره گیری از دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه ارائه منابع الکترونیکی منتشر شده در فضای کتابخانه های دیجیتال است از نوع کاربردی است. در این راستا، با توجه به گستردگی جامعه پژوهش و تلاش بر پوشش تمام ناشران الکترونیک، رویکرد مورد توجه پژوهش حاضر کمی در نظر گرفته شد. در راستای انجام پژوهش، روش مورد استفاده پیمایشی و به علت انجام تحلیل های مورد نیاز بر داده های گردآوری شده در راستای شناسایی راهبردهای مورد نیاز، پیمایش انجام گرفته در این پژوهش از نوع تحلیلی است. برای گردآوری دیدگاه ناشران الکترونیکی در مورد امانت آثار منتشره در قالب الکترونیک از پرسشنامه پژوهشگر ساخته استفاده شد.

مبنای اصلی تولید پرسشنامه در این پژوهش ابتدا پرسش های اساسی تعیین شده در پژوهش بود. پرسشنامه تهیه شده شامل ۲۱ پرسش بود. بخش اول پرسش ها در حوزه پرسش اساسی دوم "از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه های دیجیتال وجود دارند؟"، شامل ۲۰ پرسش است. پرسش های مذکور به ترتیب مرتبط با زیر پرسش اساسی دوم پژوهش به شرح زیر هستند. ۶ پرسش نخست مرتبط با زیرپرسش اساسی "ناشران الکترونیک ایران تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده اند؟"؛ پرسش های ۶ تا ۱۵ (شامل ۹ پرسش) در حوزه زیرپرسش اساسی دوم پژوهش حاضر با محوریت "ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری هایی برای تولید محتوای الکترونیکی استفاده می کنند؟" و پرسش های بعدی، از پرسش شماره ۱۶ تا ۲۰ نیز (۵ پرسش) به محورهای مختلف مورد نظر در زیرپرسش اساسی سوم پژوهش با عنوان "ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت الکترونیکی توسط کتابخانه های دیجیتال چه دیدگاهی دارند؟" پرداخته است. در انتها نیز پرسشی به صورت عمومی از ناشران خواسته است تا دیدگاه عمومی خود را در مورد امانت الکترونیکی محتوای

الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی بیان کنند. برای تحلیل یافته‌های این پرسش تنها اقدام به دریافت و گزارش پاسخ‌های ناشران الکترونیکی در بخش مربوطه شده است.

با توجه به محوریت تخصصی پرسشنامه و احتمال این که ناشران ممکن بود با پرسش‌های مطرح شده در پرسشنامه آشنایی نداشته باشند دو تدبیر به شرح زیر مورد توجه قرار گرفت:

- در مقدمه پرسشنامه تعریفی از محتوای الکترونیکی که شامل محتواهای الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران است به شرح زیر ارائه شد: "منظور از محتوای الکترونیک در این پژوهش هر محتوایی شامل متن، صوت، تصویر، ویدئو و غیره است که به صورت الکترونیکی منتشر شده باشد و بتوان با استفاده از رسانه‌های دیجیتالی دارای نمایشگر مورد استفاده قرار داد."

- پرسشنامه با حضور پژوهشگر در اکثر موارد تکمیل شد و توضیحات مورد نیاز به همراه مثال‌هایی ارائه شدند تا پاسخ‌ها تا حد امکان درست باشند. در موارد محدود پرسشنامه‌ها با همراهی پژوهشگر به صورت تلفنی یا الکترونیکی با ناشران تکمیل شد تا در صورت دوری مسافت، تعامل مستقیم پژوهشگر با ناشران حفظ شده باشد و از خطا در پاسخگویی تا حد امکان پیشگیری شود.

به منظور سنجش روایی پرسشنامه به لحاظ ساختاری و محتوایی، پرسشنامه مذکور در اختیار ۷ نفر از متخصصان حوزه علوم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار گرفت که حداقل آشنایی مناسبی با حوزه نشر الکترونیک و به ویژه کتاب الکترونیکی داشتند. پس از دریافت نظر متخصصان در مورد محتوا و ساختار پرسشنامه، اصلاحات مورد نیاز در پرسشنامه انجام گرفت. با توجه به محدود بودن تعداد جامعه مورد مطالعه و نبود جامعه مخاطبان با ویژگی مشابه جامعه مورد مطالعه و نیز توصیفی بودن دیدگاه‌ها در این پژوهش نسبت به سنجش پایایی ابزار گردآوری اطلاعات اقدام نشد. برای شناسایی جامعه پژوهش اقدام به شناسایی فهرست‌های موجود نشر الکترونیک شد و پس از پالایش فهرست‌های موجود^۱ در نهایت تعداد جامعه پژوهش مورد مطالعه به ۲۱ ناشر الکترونیک

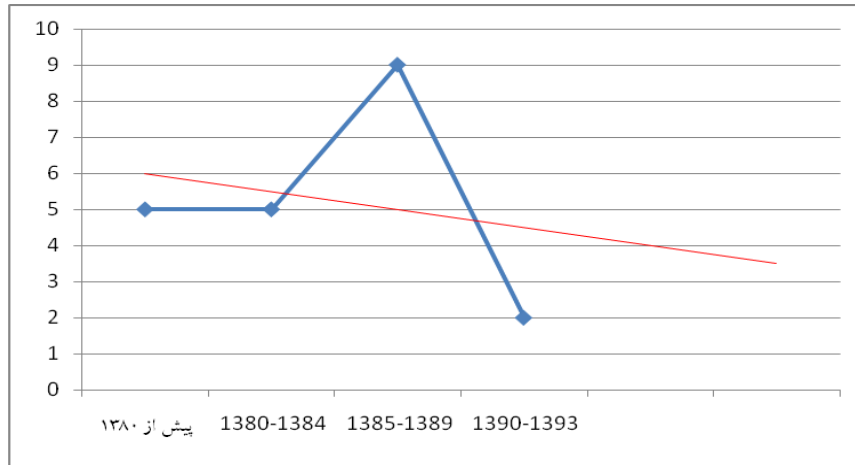
^۱ با توجه به اینکه فهرست‌های موجود دقیق نبودند و در آنها موارد بسیار زیادی وجود داشتند که در عمل ناشر الکترونیکی نبودند، لذا سعی شد تا با تماس با تک تک آنها اقدام به شناسایی ناشران الکترونیکی شود. به علت محدودیت فضا در مقاله توضیح کامل در این زمینه و نحوه انجام پالایش ذکر نشده است. برای کسب اطلاعات بیشتر بهتر است به گزارش طرح پژوهشی مراجعه شود.

محدود شد. به دلیل ماهیت کمی داده‌های این پژوهش از روش‌های کمی برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. در راستای تجزیه و تحلیل داده‌های آماری مذکور نیازمند عملیات‌هایی مانند کسب درصد آمار کسب شده، شناسایی میانگین برخی از داده‌ها، ارائه نمودارهایی از وضعیت داده‌های حاصل از پژوهش، و نظایر اینها استفاده شد. برای این منظور از قابلیت تدوین جداول آماری و نمودارهای ستونی، خطی و سایر موارد مورد نیاز از نرم‌افزار اکسل استفاده شد. برای پاسخ به پرسش اساسی سوم پژوهش و ارائه راهکارهای پیشنهادی، پژوهشگر اقدام به تحلیل یافته‌ها کرده و راهکارهایی را به صورت پیشنهادی برای بهبود وضعیت حضور منابع الکترونیکی فارسی در کتابخانه‌های دیجیتالی ارائه کرده است.

۴. یافته‌های پژوهش

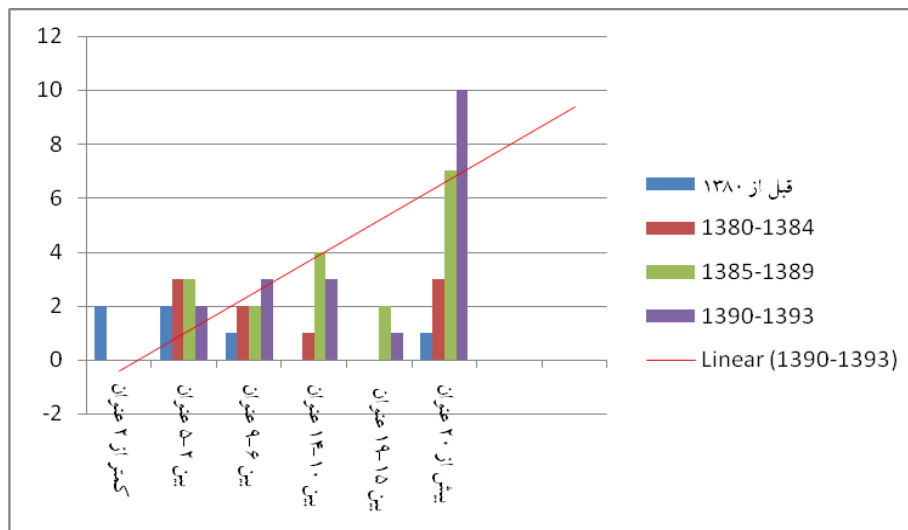
یافته‌ها در رابطه با حوزه مکانی فعالیت ناشران، نشان داد به جز دو ناشر الکترونیک در شهر قم و یک ناشر که در شهر کرج اقامت دارند، سایر ناشران (حدود ۸۶ درصد) مقیم شهر تهران هستند. همچنین حدود ۸۱ درصد از ناشران نیز به صورت خصوصی اداره می‌شوند. از نظر حوزه موضوعی فعالیت نیز ناشران الکترونیک ایران بیشتر در حوزه انتشار منابع آموزشی، به ویژه آموزش زبان انگلیسی (حدود ۴۳ درصد) فعالیت می‌کنند و تنها درصد معدودی از نشر الکترونیکی (۱۱ درصد) در حوزه موضوع‌های مذهبی منتشر می‌شوند. سایر منابع در حوزه‌های عمومی و علمی هستند.

مطالعه آغاز فعالیت ناشران و پیش‌بینی نمایی این حوزه (نمودار ۱) نشان داد محدوده سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ شاهد حضور زیاد ناشران در محیط نشر الکترونیک هستیم. همچنین با روند موجود حرکت به سمت نشر الکترونیک، شاهد روند نزولی استقبال ناشران از فضای نشر الکترونیک هستیم.

نمودار ۱. نمودار روند آغاز به فعالیت ناشران الکترونیکی

یافته‌ها از منظر تعداد عناوین منتشر شده توسط ناشران الکترونیک بر حسب دوره زمانی و پیش‌بینی رشد آن در نمودار ۲ نشان داده شده است.

نمودار ۲. تعداد عناوین منتشر شده به صورت الکترونیکی بر حسب دوره زمانی و پیش‌بینی رشد آن

یافته‌های ارائه شده در نمودار ۲ نشانگر این است روند استقبال ناشران از نشر الکترونیکی رو به رشد است که این می‌تواند به دلیل حذف برخی از موانعی باشد که در سال‌های اخیر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در این حوزه انجام داده است. یافته‌ها در زمینه شیوه‌های انتشار منابع الکترونیکی نشانگر این است اکثر ناشران (۹۵ درصد) ارائه آثار خود از طریق لوح فشرده را

مسیری مناسب و کم خطر می دانند. سایر روش ها کم تر مورد توجه قرار گرفته است. همچنین، ناشران از روش دسترسی از طریق وب (قابل دانلود) بیشتر برای به روزرسانی منابع و ارائه مواد کمکی و همراه منابع استفاده می کنند و بابت این موضوع انتظار دریافت هزینه از طرف مشتریان ندارند. روش ارائه فایل دیجیتال از طریق درگاه واسط نیز تنها با ۵ درصد استفاده روشی است که کمترین اقبال را بین ناشران یافته است.

در زمینه مدل های عرضه و تحویل محتوای الکترونیکی توسط ناشران، یافته ها حاکی از این است که پراستفاده ترین مدل در این زمینه استفاده از قیمت گذاری واحد برای آثار الکترونیکی جهت فروش است. سایر روش ها کم تر مورد استفاده قرار گرفته اند. از جمله این روش ها می توان به مدل های دسترسی با هزینه اشتراک و هزینه اشتراک در سایت و امکان دانلود فایل، با حدود ۱۰ درصد (۲ مورد) اشاره کرد. میزان بهره گیری از هر یک از مدل ها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. میزان بهره گیری از مدل های عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیکی

مدل های عرضه محتوای الکترونیکی	تعداد	درصد	زیر ۲۵ درصد	بین ۲۶ تا ۵۰ درصد	بین ۷۵-۵۱ درصد	بیش از ۷۶ درصد
با قیمت مشخص شده برای فروش	۱۹	۹۰	-	۱	۳	۱۵
به صورت رایگان و دسترسی آزاد	۷	۳۳	۴	۱	-	۲
با هزینه اشتراک در سایت	۲	۱۰	۱	۱	-	-
فقط دسترسی با هزینه اشتراک	۲	۱۰	-	۱	-	۱
ارائه فایل الکترونیکی همراه با نسخه چاپی	۱۱	۵۲	۸	۱	۱	۱

یافته های ارائه شده در جدول ۲ نشان می دهد مدل "قیمت مشخص شده برای فروش" علاوه بر این که از نظر تعداد بیشترین استفاده را دارد، از نظر میزان بهره گیری نیز با ۱۵ مورد بیش از ۷۶ درصد (در عمل ۱۰۰ درصد) بیشترین استفاده را در بین ناشران الکترونیکی ایران دارد. سایر مدل ها کم تر مورد توجه و استفاده قرار گرفته اند. در این میان مدل ارائه فایل الکترونیکی مکمل محتوای چاپی با ۸ مورد استفاده (چیزی کم تر از ۲۵ درصد) نیز مورد توجه ناشران قرار گرفته است. این مدل به ویژه به عنوان مدلی میانه در مسیر حرکت ناشران به سمت نشر الکترونیکی مد نظر ناشران قرار گرفته است. این یافته نیز می تواند دلالت بر آن داشته باشد که با توجه به عبور ناشران از مدل دوگانه نشر چاپی به همراه ارائه فایل الکترونیکی، این روش دیگر کم تر مورد توجه قرار می گیرد.

همچنین این یافته نشانگر این است تعداد قابل توجهی از ناشران، حرکت از نشر سنتی به نشر الکترونیکی را تجربه نکرده‌اند. بنابراین، می‌توان اظهار داشت در اکثر موارد ناشران الکترونیکی همان موسسات نرم‌افزاری هستند که نشر الکترونیکی را نیز دنبال می‌کنند؛ ولی به صورت تخصصی ناشر الکترونیکی نیستند.

با توجه به بهره‌گیری ناشران از نرم‌افزارهای تولیدی خود یا سایر شرکت‌های نرم‌افزاری جهت انتشار آثار، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد اکثر ناشران از قالب خاص نرم‌افزار تولیدی استفاده می‌کنند. از جمله این قالب‌ها می‌توان به بهره‌گیری از فایل‌های فلش، خروجی‌های اجرایی (اگزه)^۱، چندرسانه‌ای مانند ای.وی.آی.^۲ و غیره اشاره کرد. در کنار این قالب، بهره‌گیری از قالب پی.دی.اف. بیشترین کاربرد را بین ناشران برای انتشار آثار داشت. در این میان تنها یکی از ناشران ادعان داشت که آثار خود را در تمامی قالب‌های مورد نظر در این پژوهش ارائه می‌دهد. برای حفاظت از کپی‌رایت توسط ناشران از روش‌های گوناگونی استفاده می‌شود. یافته‌های مربوط به این پرسش در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. روش‌های مورد استفاده ناشران الکترونیک برای حفاظت از کپی‌رایت

روش‌های حفاظت از کپی‌رایت	تعداد	درصد	زیر ۲۵ درصد	بین ۲۶ تا ۵۰ درصد	بین ۵۱-۷۵ درصد	بیش از ۷۶ درصد
قفل سخت‌افزاری	۴	۱۹	۴	-	-	-
نرم‌افزار و سخت‌افزار کتاب‌خوان	-	-	-	-	-	-
اعمال محدودیت‌های استفاده	۳	۱۴	۱	۲	-	-
کلید عمومی و خصوصی	-	-	-	-	-	-
نام کاربری و گذر واژه	۳	۱۴	۳	-	-	-
واترمارکینگ	۸	۳۸	۴	-	۱	۳
قفل نرم‌افزاری	۱۴	۶۷	۱	-	-	۱۳
هیچکدام	۹	۴۳	۲	۱	-	۶

یافته‌های پژوهش نشان داد حدود ۶۷ درصد از ناشران با استفاده از قفل نرم‌افزاری و با استفاده از نرم‌افزار و فایل اجرایی مربوط به آن اقدام به حفاظت از آثار منتشرشده خود به صورت

^۱ Exe

^۲ AVI

الکترونیکی می کنند. در حدود ۳۸ درصد از ناشران هم در کنار استفاده از قفل نرم افزاری از تکنیک واترمارکینگ آشکار به صورت هم زمان استفاده می کنند. این به این معنی است که تکنیک واترمارکینگ و آن هم به صورت آشکار همراه با قفل نرم افزاری استفاده می شود و از این تکنیک به صورت مستقل استفاده نمی شود. یافته جالب دیگر این پژوهش نشان می دهد حدود ۴۳ درصد از ناشران به دلیل ناکارآمدی روش های موجود از هیچ یک از روش های حفاظت محتوا استفاده نمی کنند و آثار خود را به صورت ناپیوسته^۱ و از طریق لوح فشرده ارائه می کنند. در ارتباط با نحوه استفاده از روش های حفاظت محتوای ذکر شده در بالا، به طور کلی یافته های زیر در هر مورد حاصل شد:

- از نظر قفل سخت افزاری:

- از قفل دی.وی.دی. استفاده می شود که امکان کپی محتوا را محدود می کند. این قابلیت روی محتواهایی قرار می گیرد که در قالب رسانه دی.وی.دی. منتشر می شوند.
- از دانگل به صورت فلش مموری جهت پیشگیری از اجرا استفاده می شود. در این حالت، هر دانگل فقط قابل استفاده توسط یک سیستم است. این روش توسط سه ناشر مختلف استفاده می شود.

- از نظر اعمال محدودیت در استفاده:

- این محدودیت از طریق قابلیت های نرم افزاری بر روی قالب فایل ارائه محتوا اعمال می شود. بر این اساس کاربران قادر به تهیه کپی، پرینت یا سایر امکانات برای سوء استفاده از محتوای اثر نخواهند بود.

- نام کاربری و گذرواژه:

- در این روش به کاربران نام کاربری و گذرواژه اختصاص می یابد؛ لذا فرد با ارائه آن می تواند یکبار اقدام به دانلود و استفاده فایل نماید. در روش دیگر فرد می تواند با ارائه نام کاربری و گذرواژه از محتوای الکترونیکی به صورت پیوسته استفاده کند و امکان دانلود فایل برای افراد وجود ندارد.

¹ Offline

- واترمارکینگ^۱:

- در ۷ مورد از روش واترمارکینگ آشکار استفاده می شود.
- در ۴ مورد از روش واترمارکینگ پنهان در کدهای فایل استفاده می شود.
- استفاده از قفل نرم افزاری
  - در یک مورد مکانیزم ویژه قفل گذاری و فعال سازی از طریق ارتباط با وب سایت ناشر در محیط وب انجام می گیرد.
  - در ۲ مورد از قفل نرم افزاری تولید خود شرکت استفاده می شود.
  - در یک مورد از سامانه نورلاک، اختصاصی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور استفاده می شود.
  - در یک مورد از روش رجیستری، قفل تلفنی قابل نصب بر روی چند سیستم استفاده می شود.
  - از اجرای قفل بر حجم فایل های اجرایی استفاده می شود. در این روش نرم افزار کتابخوان به صورت یک بسته نرم افزاری ارائه و در حافظه کامپیوتر اجرا می شود و با استفاده از پیامک، تلفن گویا و یا اینترنت قابل کنترل است.
  - در ۲ مورد فایل بر روی سیستم نصب می شود و کد بازنمایی آن از طریق تماس با موسسه و پرداخت هزینه قابل دریافت است.
  - محدودیت در نصب نرم افزار (۱ مورد). در این روش کپی نرم افزار قابل اجرا نیست و یا بسیار زمانبر است. در این روش از اچ.دی.سی.اس.^۲ استفاده می شود. همچنین این روش توسط ناشر دیگری به صورت افزایش حجم فایل و خطای بدسکتور استفاده می شود.
  - در یک مورد سریال هارد کامپیوتر، زمان و سایر موارد مرتبط همه کد می شوند و قابل نسخه برداری نیست.

^۱ در فارسی معادل آب نقش به آن گفته می شود. منظور از آن ایجاد نشانه های دیداری یا پنهان در فایل جهت نشان دادن مالکیت یا ویژگی خاص فایل است.

^۲ HDCS (Hidden Data Cryption System)

○ در یک مورد نرم افزار فقط یکبار نصب می شود و کد بازگشایی آن از موسسه دریافت می شود. نرم افزار فقط یکبار نصب می شود و فایل های متنی کپی نمی شوند.

یافته ها در زمینه دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه ارائه دسترسی به محتوای الکترونیکی به کتابخانه ها در صورت مراعات کپی رایت نشان داد حدود ۹۰ درصد از ناشران (۱۹ مورد از ۲۱ مورد) در حد بسیار زیاد تمایل به همکاری با کتابخانه ها جهت ارائه محتوای الکترونیکی خود به شرط مراعات کپی رایت دارند. در این میان تنها حدود ۱۰ درصد (۲ مورد) در حد متوسط تمایل به همکاری خود را نشان دادند.

همکاری ناشران الکترونیکی با کتابخانه های دیجیتالی با مدل های قیمت گذاری متعددی اجرا می شود. یافته های این پژوهش در زمینه دیدگاه ناشران در ارتباط با روش قیمت گذاری در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴. دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه مدل های قیمت گذاری منابع اطلاعاتی برای ارائه به

کتابخانه ها

مدل های قیمت گذاری	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
بدون تفاوت در فروش منبع چاپی و الکترونیکی	۲	۱	۴	۴	۱۰	۳۶
افزایش قیمت	۱	۵	۲	۵	۸	۴۲/۶
خرید اشتراکی با محدودیت زمانی	۵	۶	۳	۵	۱	۶۸/۲
خرید استفاده غیرهم زمان ^۱	۲	۵	۳	۷	۵	۵۴
خرید استفاده هم زمان ^۲	۵	۷	۳	۵	۱	۷۲/۲
خرید بر اساس تقاضا	۱۳	۳	۲	۲	۱	۸۷/۲
محدودیت امانت	۵	۳	۴	۶	۳	۶۱/۶
فروش پس از گذشت زمان محدود	۱	۳	۴	۷	۶	۴۴/۲

ملاحظه یافته های ذکر شده در جدول ۴ بیانگر چند موضوع مهم است. نخست این که روش استفاده از خرید بر اساس تقاضا با حدود ۷۶ درصد (بسیار زیاد و زیاد) از جمله روش های مناسب

^۱ در این روش امکان استفاده همزمان از فایل الکترونیکی منبع وجود ندارد.

^۲ در این روش امکان استفاده همزمان از منبع برای چند نفر وجود دارد.

از نظر ناشران در تعامل با کتابخانه‌ها جهت ارائه آثارشان است. همچنین روش خرید استفاده هم‌زمان با حدود ۵۷ درصد (بسیار زیاد و زیاد) از جمله روش‌های دیگر مناسب از نظر ناشران الکترونیکی در تعامل با کتابخانه‌هاست. در مقابل، روش‌های بدون تفاوت در فروش منبع چاپی و الکترونیکی با حدود ۸۶ درصد (بسیار کم، کم و متوسط)، فروش پس از گذشت زمان محدود با حدود ۸۱ درصد (بسیار کم، کم و متوسط) و خرید و استفاده غیر هم‌زمان با حدود ۷۶ درصد (بسیار کم، کم و متوسط) از جمله روش‌هایی هستند که ناشران دیدگاه منفی در مورد آنها در تعامل با کتابخانه‌ها دارند.

کتابخانه‌های دیجیتالی، علاوه بر ارائه منابع الکترونیکی به کاربران خود امکان ارائه آثار الکترونیکی به کاربران سایر کتابخانه‌ها را نیز بر اساس خدمات امانت بین کتابخانه‌ای دارند. یافته‌های این پژوهش در زمینه میزان موافقت یا مخالفت دیدگاه ناشران نشان می‌دهد اکثر ناشران (حدود ۸۶ درصد) به میزان بسیار زیاد و زیاد موافق با ارائه آثار الکترونیکی منتشر شده آنها با استفاده از سرویس امانت بین کتابخانه‌ای به کاربران سایر کتابخانه‌ها هستند. در مقابل، تنها حدود ۱۵ درصد از ناشران به میزان متوسط و کم با ارائه آثار خود از طریق سرویس مذکور مخالف هستند.

ناشران برای ارائه آثار خود به کتابخانه‌ها از چند روش مختلف استفاده می‌کنند. از جمله پرکاربردترین این روش‌ها می‌توان به ارائه فایل کتاب الکترونیکی، ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر، ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب، و ارائه کنسرسیومی (فرا داده در درگاه واسط و محتوا در درگاه ناشر) اشاره کرد. جدول ۵ نشانگر یافته‌ها در مورد دیدگاه ناشران در روش‌های مختلف ارائه آثارشان به کتابخانه‌ها است.

جدول ۵. دیدگاه ناشران در زمینه روش‌های ارائه محتوا به کتابخانه‌های دیجیتالی

روش‌های دسترسی پذیری فایل الکترونیکی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
ارائه فایل کتاب الکترونیکی	۸	۱	۴	۴	۴	۶۴/۸
ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر	۴	۴	۳	۸	۲	۶۱/۴
ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب	۱۴	۳	۴	۰	۰	۹۴

۵	۰	۰	۰	۰	۱	ارائه کنسرسیومی (فرداده در درگاه واسط و محتوا در درگاه ناشر)
---	---	---	---	---	---	--

یافته های ارائه شده در جدول ۵ نشان می دهد حدود ۸۱ درصد ناشران (با میانگین ۹۴) روش ارائه فایل از طریق درگاه مناسب را به عنوان روش مناسبی برای ارائه محتوا به کتابخانه ها برگزیده اند. البته مهیا بودن زیرساخت ها در این زمینه می تواند بسیار مهم باشد. روش ارائه فایل از طریق درگاه ناشر نیز با حدود ۶۲ درصد از جمله روش های نامناسب برای ارائه محتوا به کتابخانه ها از دیدگاه ناشران است. این روش به علت افزودن هزینه های ایجاد، مدیریت و روزآوری سایت وب برای ناشران به نظر روش مناسبی نمی رسد.

علاوه بر موارد ذکر شده در یافته ها، موارد زیر نیز با استفاده از پرسشی باز در مورد ارائه دیدگاه عمومی ناشران در مورد امانت الکترونیکی محتوا حاصل شد:

- امانت الکترونیکی توسط کتابخانه ها، فرایندی بسیار مناسب است و سبب گسترش استفاده کاربران از منابع علمی می شود؛ اما ابهامات مساله حقوق مالکیت معنوی عمده ترین مشکل سر این مساله است.
- امروزه با توجه به استفاده زیاد از ابزارهایی مانند گوشی های تلفن همراه، تبلت، کامپیوتر و ضریب استفاده از اینترنت در ایران، استفاده از کتاب اینترنتی می تواند موفقیتی برای بالا بردن سطح علمی و همچنین میزان مطالعه در ایران باشد.
- بهره گیری از قدرت دانش اجتماعی و وب تعاملی می تواند بسیار راهگشا در زمینه امانت الکترونیکی باشد.
- از طریق بخشنامه از مراجع بالاتر باید به کتابخانه ها اطلاع داد منابع اصلی با کپی رایت تهیه و از خرید منابع غیر اصلی پرهیز نمایند.
- مساله کپی رایت باید حل و فصل شود.
- به نظر می رسد اگر بخش هایی از منابع رایگان ارائه و برای دریافت بخش هایی دیگر هزینه دریافت شود می تواند کارآمد باشد.
- مشکلاتی در بخش نشر الکترونیکی در نمایشگاه بین المللی کتاب تهران وجود دارد که ریشه اکثر آنها رعایت نکردن کپی رایت است.

- ناشران مشکلات متعددی در حوزه فعالیت در نشر الکترونیکی دارند؛ از جمله این مسائل می‌توان به بلا تکلیفی ناشران در دریافت مجوزها از مراجع مختلف، فقر دانش ناشران در محیط الکترونیکی، بی‌اعتمادی ناشران و عدم حمایت حقوقی از آنها، نبود زیرساخت‌های فرهنگی و فنی اشاره کرد.
- تاکنون مکانیزم خاصی برای محصولاتی که دارای قفل نرم‌افزاری می‌باشند در کتابخانه‌ها دیده نشده است.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

ساختار این بخش از مقاله مبتنی بر پرسش‌های اساسی پژوهش است. بر این اساس، ابتدا پرسش اساسی پژوهش طرح شده و در ادامه با تحلیل یافته‌ها، اقدام به پاسخگویی به پرسش‌ها شده است. ۱-۵. از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارند؟ ۱-۵-۱. ناشران الکترونیک تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده‌اند؟ یافته‌های پژوهش در حوزه حرکت ناشران به سمت نشر الکترونیکی نشان داد که ناشران از حدود سال ۱۳۷۸ فعالیت خود را در جهت انتشار محتواهای الکترونیکی آغاز کردند. همین داده‌ها نشان می‌دهد نخستین فعالیت‌ها در این زمینه در قالب انتشار آثار از طریق لوح فشرده و به عنوان پیوستی برای انتشار آثار چاپی بوده است. سیر تحول نشر الکترونیکی نشان می‌دهد در محدوده زمانی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ شاهد رشد محدودی در گرایش ناشران به سمت نشر الکترونیک هستیم (شکل ۱). در این راستا عوامل متعددی می‌توانند نقش داشته باشند. از جمله مهم‌ترین عوامل می‌توان به شدت تحریم‌ها علیه ایران اشاره کرد. ناشران در جهت کاهش هزینه‌های چاپ سنتی تلاش داشته‌اند تا با این عمل هزینه انتشار آثار چاپی را کاهش دهند.

از طرفی نیز فناوری‌های مورد استفاده در این زمینه با حضور و گسترش استفاده از گوشی‌های هوشمند تلفن همراه و تبلت‌ها باعث تسهیل در استفاده از منابع الکترونیکی شده است (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, and Brenner 2012). گسترش استفاده از این فناوری‌ها و نیز کاهش قیمت فناوری‌های مذکور و همه‌گیر شدن آنها سبب شده تا از این فناوری‌ها همانگونه که در پژوهش زی‌کور، رینی، پورسل، مادن، و برنر (۲۰۱۲) و لای و چانگ (۲۰۱۱) اشاره شده، در جهت استفاده از محتواهای الکترونیکی نیز به کار روند. همین موضوع نیز دلیلی شده است تا ناشران تلاش اولیه‌ای در جهت انتشار محتواهای الکترونیکی انجام دهند. در مقابل، نتایج پژوهش وودی، دانیل و بیکر (۲۰۱۰) نشان داد که علاوه بر توانایی در دسترسی آسان به

محتوا از طریق کتاب الکترونیکی با استفاده از پیوندهای فرامتنی و سایر قابلیت‌ها، دانشجویان همچنان علاقه‌مند به استفاده از کتاب‌های چاپی هستند (Woody, Daniel, and Baker 2010). همچنین پژوهش‌ها و و چن (۲۰۱۱) در تایوان نیز نشان داد که دانشجویان ترجیح می‌دهند کتابخانه‌های دانشگاهی هم ویرایش‌های چاپی و هم الکترونیکی را تهیه کنند و دانشجویان هر رشته رفتارهای متفاوت در استفاده کتاب‌های الکترونیکی از خود نشان می‌دهند (Wu and Chen 2011).

با وجود این، مسائل مرتبط با پیشگیری از استفاده‌های غیرمجاز و به مخاطره افتادن منافع مالی ناشران باعث شده تا ناشران ضررهای زیادی را متحمل شوند. همین امر باعث شده است سیر رشد فعالیت ناشران در نشر الکترونیکی نزولی شود (نمودار ۱). بر این اساس، شاهد این هستیم با وجود شرایط موجود، سیر نزولی مذکور همچنان ادامه خواهد یافت. بنابراین، یکی از مسائل اصلی در رغبت نداشتن ناشران در نشر الکترونیکی حفظ کپی‌رایت است. این موضوع در پژوهش‌های فهیمی فر و حیدری (۱۳۹۲)، مولر (۲۰۱۲)، و ژو و مورنو (۲۰۱۴) نیز مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهشگران نیز در پژوهش خود توجه جدی به موضوع حفاظت از کپی‌رایت را در کنار عوامل دیگری چون تبلیغات در رسانه ملی، برپایی نمایشگاه‌های بزرگ نشر الکترونیکی، فرهنگ‌سازی در زمینه نشر الکترونیکی گوشزد کرده‌اند. البته فهیمی فر و حیدری در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند موضوع کپی‌رایت مهم‌ترین مساله در این زمینه است (فهیمی فر، حیدری ۱۳۹۲). بنابراین ناشران برای این منظور مجبور به بهره‌گیری از فناوری‌های محدودکننده دسترسی و بهره‌برداری از آثار الکترونیکی منتشرشده هستند. هزینه و خطرپذیری بالای بهره‌گیری از فناوری‌های محدودکننده باعث شده تا اکثر ناشران رغبتی به استفاده از این فناوری‌ها نداشته باشند. در نتیجه، اکثر منابع منتشرشده به صورت الکترونیکی از طریق لوح فشرده و بدون بهره‌گیری از قفل‌های سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری انجام می‌پذیرد. در این محدوده، تنها بهره‌گیری از نرم‌افزار کتابخوان و قفل نرم‌افزاری توانسته است تا حدودی بیش از سایر راهکارها مورد استفاده قرار گیرد؛ ولی هنوز ناشران اعتمادی به این فناوری‌ها ندارند. در نتیجه این بی‌اعتمادی شاهد عدم حضور و یا حضور کم رنگ ناشران در حوزه نشر الکترونیکی هستیم.

در مقابل، برخی از ناشرانی که توانسته‌اند این فناوری‌ها را تهیه و از آنها استفاده کنند، حوزه انتشاراتی خود را گسترش داده‌اند. از این رو، شاهد انتشار آثار زیادی از تعداد محدودی از

ناشران از سال ۱۳۹۰ به بعد هستیم (نمودار ۲). پیش‌بینی این حوزه نیز نشان می‌دهد همچنان ناشرانی که توانسته باشند از فناوری‌های مذکور بهره‌گیرند خواهند توانست در آینده به رشد خود ادامه دهند.

همین موضوع باعث شده است شاهد کمبود و در بسیاری از موارد، نبود محتوای الکترونیکی منتشرشده در کتابخانه‌ها باشیم. ناشران با توجه به محدودیت در توانایی حفظ کپی‌رایت، تمایلی به فروش محتوای الکترونیکی به کتابخانه‌ها ندارند. در نتیجه، کتابخانه‌های دیجیتال بدون محتوای الکترونیکی ارزشمند فارسی هستند. همین نتیجه در پژوهش فهیمی فر (۱۳۸۷) و بیرانوند (۱۳۹۱) نیز حاصل شده است. این پژوهش‌ها نشان داده‌اند که اکثر محتوای الکترونیکی موجود در کتابخانه‌ها، محتوای به زبان‌های غیر فارسی و قفل‌شکسته (فاقد مجوز کپی‌رایت) هستند. در مقابل، گزارش‌های پژوهشی از کشورهای دیگر، مانند گزارش پژوهش گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی (۲۰۱۴) انگلستان نشان از اقبال بالای ناشران خارجی به موضوع نشر الکترونیکی و ارائه آنها به کتابخانه‌ها دارند.

یکی دیگر از دلایل رغبت کم ناشران به انتشار منابع الکترونیکی، مسائل مرتبط با مطالعه و استفاده از محتوای الکترونیکی است. عبدالهی (۱۳۹۰)، فهیمی فر و غائبی (۱۳۸۷)، محمدی، منوری فرد و صالحی (۱۳۹۰) لانسدال و آرمسترانگ (۲۰۱۰) و فاسبرگ (۲۰۱۱) در پژوهش‌های خود به این محدودیت‌ها اشاره کرده‌اند. رغبت کم به استفاده از محتوا توسط افراد و قیمت بالای کتاب‌خوان‌های الکترونیکی (Foasberg 2011) باعث می‌شود آنان رغبت کمی به تهیه این منابع و استفاده از آنها داشته باشند. بنابراین، در صورتی که تقاضا برای محصولی کم باشد، طبیعی است تولید و عرضه چنین محصولی نمی‌تواند صرفه اقتصادی داشته باشد. بنابراین، شاهد تمایل کم ناشران در انتشار محتوای الکترونیکی خواهیم بود. در مقابل، پژوهش جمالی، نیکولاس و راولند نشان داد که بازار بالقوه مناسبی برای کتاب الکترونیکی در انگلستان وجود دارد و کتاب‌های الکترونیکی با قابلیت‌هایی مانند امکان چاپ و مطالعه دیجیتال می‌توانند بسیار مناسب باشند (Jamali, Nicholas, and Rowlands 2009).

بنابراین، به طور کلی باید گفت ناشران محدودی توانسته‌اند در انتشار محتوای الکترونیکی موفق عمل کنند. سایر ناشران همچنان در زمینه حفاظت از کپی‌رایت با مشکلات جدی مواجه هستند و همین امر مانع از رشد آنها در انتشار محتوای الکترونیکی شده است.

پیشگیری از مسائل مرتبط با کپی رایت در صورت وجود خواهد توانست درصد بالایی از مشکلات موجود را مرتفع کرده و حرکت ناشران در نشر الکترونیکی را تسهیل نماید.

۲-۵-۱. ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری هایی برای تولید محتواهای الکترونیکی استفاده می کنند؟

یافته ها نشان داد علی رغم وجود فناوری ها و قابلیت ها برای تولید، دسترس پذیری و مدیریت محتوا از طریق وب به صورت قابل دانلود و یا نمایش، ناشران الکترونیک ایران همچنان متکی بر انتشار محتوا از طریق لوح فشرده هستند. همین امر باعث شده است تا دسترسی از طریق وب و دریافت هزینه اشتراک از جمله روش های غیر قابل استفاده توسط ناشران باشند و محتواهای الکترونیکی با قیمت مشخص شده برای عرضه و فروش از طریق لوح فشرده یا ارائه لوح فشرده به عنوان مکمل در کنار نسخه چاپی ارائه شوند. در این راستا، بهره گیری از نرم افزار خاص تولیدی جهت پیشگیری از سوء استفاده از نسخه الکترونیکی استفاده شده است. به این منظور، محتوا در قالب فایل اجرایی ارائه می شود که قابل اجرا در نرم افزار ارائه شده توسط ناشر است. در غیر این صورت، از قالب فایل پی.دی.اف. برای ارائه محتوا استفاده می شود. همین امر باعث شده است قفل نرم افزاری به شیوه ای که ذکر شد برای حفاظت از کپی رایت مورد استفاده قرار گیرد.

بنابراین، مشخص می شود نشر الکترونیکی کم تر به بهره گیری از قابلیت چند رسانه ای محتوای الکترونیکی توجه نشان داده است. علاوه بر این، به محمل های آنلاین و قابلیت های نمایشی و اشتراکی محیط وب توجهی نشده است. این بی توجهی یا کم توجهی می تواند ناشی از ناتوانایی ناشران الکترونیک در بهره گیری از این قابلیت ها و فقدان نیروی انسانی متخصص در این حوزه توسط ناشران الکترونیک باشد. از طرفی دیگر نشانگر این می تواند باشد که ناشران الکترونیک هنوز نتوانسته اند به محیط الکترونیکی آنلاین اعتماد کافی داشته باشند و همچنان با این محیط و ارائه محتواها از این طریق با احتیاط برخورد می کنند. در نتیجه، بر اساس یافته های این پژوهش شاهد این هستیم که حدود ۹۵ درصد محتواهای منتشر شده از طریق لوح فشرده ارائه می شوند. همچنین، هزینه تولید قفل نرم افزاری و یا سخت افزاری را بر روی آثار منتشر شده متقبل نمی شوند و در اکثر موارد، اعتمادی هم به قفل های تولید شده برای آثار ندارند. در مقابل، نرم افزارهای مورد استفاده از قابلیت فایل اجرایی و فلش استفاده می کنند. با توجه به این که پژوهش دیگری در کشور (در میان ۱۳ پژوهش انجام گرفته تاکنون) به این موضوع پرداخته است، مشابهت یا مغایرت نتایج با آن پژوهش ها به نتیجه خاصی نرسید. در قیاس با پژوهش های خارج از

کشور با تنوعی از فناوری‌های مورد استفاده مواجه هستیم. به عنوان مثال، برخی از پژوهش‌ها به بهره‌گیری از کتابخوان‌های الکترونیکی به عنوان سخت‌افزاری مناسب برای ارائه محتوای الکترونیکی پرداخته‌اند (Rao 2004) (Foasberg (Siegenthaler, Wurtz, and Groner 2010) (Lai and Chang 2011) 2011). برخی دیگر از قابلیت‌های آنلاین محیط وب و استفاده از امکانات ارائه آنلاین و دانلود فایل از طریق وب پرداخته‌اند (Wu and Chen (Group 2014) (Wu and Chen (Group 2014) 2011). این موضوع نشان می‌دهد پژوهش‌های خارجی متکی بر قابلیت‌های آنلاین محیط وب هستند؛ در صورتی که ناشران داخلی کم‌تر توانسته‌اند از این قابلیت بهره ببرند. دلایل این امر - همان گونه که پیشتر نیز ذکر شد، اعتماد نکردن به محیط آنلاین وب، بهره‌گیری از نیروی انسانی ناکارآمد، سرمایه‌گذاری کم در این زمینه هستند. از طرفی نیز نگاه به محتوای الکترونیکی ناشی از بهره‌گیری از قابلیت چندرسانه‌ای و نه فقط متن کامل از طریق فایل پی.دی.اف. یا ای.پاب در تولید و اشاعه محتوای الکترونیکی است. این موضوع نشان می‌دهد در تولید محتوای الکترونیکی از قابلیت‌های چندرسانه‌ای، برخلاف محدودیت ارائه محتوا در آثار ناشران الکترونیکی ایران استفاده می‌شود.

۳-۱-۵. ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی چه دیدگاهی دارند؟

یافته‌های پژوهش نشان داد که ناشران الکترونیکی تا کنون تعامل مناسبی برای ارائه محتواهای الکترونیکی خود با کتابخانه‌ها نداشته‌اند. بر این اساس، در فروش و عرضه محصولات الکترونیکی خود نقشی برای کتابخانه‌ها و امانت آنها توسط کتابخانه‌ها قائل نشده‌اند. با این وجود، دیدگاه مثبتی (حدود ۹۰ درصد) نسبت به ارائه محتواهای الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها دارند. این موضوع در پژوهش‌هایی مانند زی‌کور، رینی، پورسل، مادن، و برنر نیز مورد توجه و تایید قرار گرفته‌اند. پژوهش مذکور نشان داد کتابخانه‌های دیجیتالی در عرصه تامین و ارائه خدمات با استفاده از محتواهای الکترونیکی فعالانه عمل کرده‌اند (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, and Brenner 2012).

در این راستا، نخستین مسأله‌ای که مطرح می‌شود این است که در صورت تعامل با کتابخانه‌ها، مدل قیمت‌گذاری و فروش محتواهای الکترونیکی چگونه خواهد بود. یافته‌ها در این زمینه نشان داد ناشران در مورد مدل‌های فروش بر اساس تقاضا (۷۶ درصد) و فروش با امکان استفاده هم‌زمان (۵۷ درصد) بیشتر از سایر روش‌های فروش محتواهای الکترونیکی به کتابخانه‌ها

موافق هستند. همچنین نسبت به بهره برداری از آثار در خدمات امانت بین کتابخانه های نیز نظر مثبتی (حدود ۸۶ درصد) دارند. این موضوع در پژوهش ژو و مورنو نیز مورد توجه قرار گرفته است. ژو و شن اشاره داشته اند امانت بین کتابخانه های کتاب های الکترونیکی هنوز به فعالیتی متداول در بین کتابخانه های دانشگاهی امریکا تبدیل نشده است (Xu and Moreno 2014). این موضوع در پژوهش ژو و شن نیز مورد تایید قرار گرفته است (Zhu and Shen 2014).

همچنین از منظر روش های دسترس پذیری محتوای الکترونیکی نیز ناشران با ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب (با حدود ۸۱ درصد) موافق هستند. این موضوع در پژوهش های اُپنهم، هاردی و رابرت و هاردی، اُپنهم، و رابرت نیز به عنوان مدل اول پیشنهادی مطرح شده است (Hardy, Oppenheim, and (Oppenheim, Hardy, and Rubbert 2001) Rubbert 2002).

به طور کلی، دیدگاه ناشران در جهت ارائه محتوای الکترونیکی به شرط مراعات قوانین کپی رایت موافق هستند. بنابراین در صورت ایجاد فضای مناسب هم از نظر فناوری، هم از نظر سازمانی و هم به لحاظ فرهنگی امکان همکاری مناسب با کتابخانه های دیجیتالی دارند. بنابراین، کتابخانه های دیجیتالی می توانند فعالیت های مناسبی در این زمینه تدارک بینند تا بتوانند محتوای الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران الکترونیکی را از طریق سرویس امانت الکترونیکی و همچنین امانت بین کتابخانه های در اختیار کاربران قرار دهند. دیدگاه مثبت مذکور باعث ارتقای کیفیت آثار ارائه شده توسط کتابخانه ها به زبان فارسی و نیز باعث رونق کسب و کار ناشران الکترونیکی خواهد شد. بنابراین، ناشران الکترونیکی شاهد بازار عرضه جدیدی برای محصولات الکترونیکی خود خواهند بود که منافع مادی بالایی را برای آنها به ارمغان خواهد آورد. به ویژه این که مدل عرضه بر اساس میزان تقاضا و استفاده باعث تداوم سودآوری ناشران خواهد شد و کتابخانه ها نیز مجبور به پرداخت هزینه بالای اولیه برای تامین منابع الکترونیکی نخواهند بود. از طرفی دیگر هم حضور واسطه های مانند پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات و یا نهادهای مشابه دیگر برای عرضه محصولات الکترونیکی به کتابخانه ها و مدیریت این حوزه بسیار کارآمد خواهد بود. این موضوع خواهد توانست از هزینه اولیه زیاد توسط ناشران برای فراهم ساختن زیرساخت های فناورانه بکاهد. همین امر موجب خواهد شد ناشران بیشتری با توجه به ایجاد زیرساخت مناسب و پایا به حوزه نشر الکترونیک ترغیب شوند؛ چرا که هزینه تامین زیرساخت ها

از سمت ناشر به سمت واسطه‌ها منتقل خواهد شد. از طرفی دیگر، واسطه‌ها خواهند توانست با ایجاد زیرساخت مناسب امکان درآمدزایی را نیز فراهم کنند. در تأمین چنین سرویسی واسطه‌ها باید تضمین‌کننده استفاده منصفانه توسط کتابخانه‌ها و درآمدهای ناشی از ارائه آثار توسط کتابخانه‌ها برای ناشران باشند؛ لذا تأمین زیرساخت‌های مناسب برای ارائه آثار، زیرساخت پرداخت الکترونیکی و محاسبه آن و ایجاد بستر امن مناسب برای انتقال داده‌ها بر عهده واسطه‌ها خواهد بود. از طرفی هم واسطه‌ها خواهند توانست با افزودن سرویس‌های ارزش‌افزوده برای تحلیل اطلاعات و خدمات سطح بالا منابع درآمدی جدیدی حاصل نمایند.

۲-۵. برای رفع مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران بر مبنای مسائل طرح شده از طرف ناشران الکترونیکی چه راهکارهایی وجود دارند؟

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، ناشران الکترونیک کشور (با حدود ۹۰ درصد) موافق ارائه آثار خود در کتابخانه‌های دیجیتالی به شرط مراعات کپی‌رایت هستند. همچنین آنها (با حدود ۸۶ درصد) موافق ارائه محتواهای الکترونیکی از طریق سرویس امانت بین کتابخانه‌ای هستند. با وجود این، امروزه شاهد کمبود زیاد حضور محتواهای الکترونیکی منتشرشده توسط ناشران الکترونیک کشور در کتابخانه‌های دیجیتالی هستیم. همین موضوع نشان می‌دهد نقص بزرگی در این میان وجود دارد که مانع از تحقق این واقعیت شده است. بنابراین، برای پاسخ به این پرسش نیازمند شناسایی مسائل موجود ناشران در امانت الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی بودیم. یافته‌های پژوهش در این زمینه مسائل زیر را در حوزه مذکور می‌نمایاند:

۱. مساله اصلی ناشران در این زمینه مراعات کپی‌رایت توسط کتابخانه‌ها و کاربران کتابخانه‌ها است. مراعات نکردن کپی‌رایت باعث شده است درآمد و سودآوری نشر الکترونیک به مخاطره بیفتد و اکثر ناشران، علی‌رغم درک مزایای نشر الکترونیک، رغبتی به نشر الکترونیک آثار خود نکنند.

۲. مساله دیگر موجود در این زمینه ناکارآمدی سازوکارهای مورد استفاده برای پیشگیری از تخلفات کپی‌رایت است. تعداد کثیری از ناشران (۴۳ درصد) به همین دلیل اقدامی برای استفاده از سازوکارهای موجود برای این منظور نمی‌کنند. آنها اعتقاد دارند سازوکارهای مورد استفاده و موجود علاوه بر این که هزینه تولید محتوای الکترونیکی را بسیار افزایش می‌دهند، باعث ایجاد مانع در مقابل استفاده غیرمنصفانه نیستند و به

سادگی قابل رمزگشایی هستند. در این صورت، فایل الکترونیکی پس از رمزگشایی به صورت عمومی نیز منتشر می‌شود و هیچ مرجع قانونی نیز پیگیر این موضوع نیست. علاوه بر این، پیگیری این موضوع توسط ناشر باعث ایجاد هزینه‌های دیگری می‌شود و جرایم در نظر گرفته برای این منظور به هیچ وجه بازدارنده نیستند.

۳. آگاهی و دانش کم ناشران در مورد حضور در نشر الکترونیک نیز یکی دیگر از مسائل موجود ناشران در محیط الکترونیک است. بسیاری از ناشران ما با قابلیت‌های نشر الکترونیک آشنا نیستند. حتی نشر الکترونیک را تولید محتوا در فایل پی.دی.اف. می‌دانند. از طرفی دیگر نیز تولید محتوای الکترونیکی به صورت چندرسانه‌ای بسیار کم مورد توجه است. تولیدکنندگان محتوا همچنان علاقه‌مند به تولید محتوای خود به صورت متنی هستند. ناشران نیز به علت آگاهی کم در این زمینه پیگیر بهره‌گیری از نشر الکترونیک با استفاده از قابلیت‌های چندرسانه‌ای آن نیستند.

۴. مساله دیگر موجود در این زمینه، سرمایه‌گذاری کم ناشران در توزیع محتوای الکترونیکی است. ناشران الکترونیک اقدامی جهت توزیع مناسب محتواهای الکترونیکی، به ویژه برای کتابخانه‌ها نمی‌کنند. از طرفی نیز کانال‌های مناسبی برای توزیع محتواهای الکترونیکی وجود ندارد. کتابفروشان یا واسطه‌های محدودی در این زمینه فعالیت می‌کنند و در اکثر موارد مدل‌های کسب و کار مناسبی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد.

۵. مساله دیگر ناآگاهی کتابداران در زمینه امانت محتوای الکترونیکی و حفظ حقوق مرتبط با کپی‌رایت است. ناشران در این زمینه اذعان داشتند کتابخانه‌ها به علت ارائه فایل یا دسترسی آزاد به آن برای کاربران و سایر افراد، زمینه را برای سوء استفاده افراد خاطی فراهم می‌کنند و همین امر باعث ایجاد ضررهای مادی برای ناشران می‌شود.

۶. یکی دیگر از مسائل موجود در این زمینه بهره‌گیری ناشران از نرم‌افزارهای مختلف برای تولید محتواهای الکترونیکی است. در بسیاری از موارد، محتواهای منتشرشده توسط این نرم‌افزارها از استانداردهای مناسب در این زمینه تبعیت نمی‌کنند. همین امر باعث می‌شود کتابخانه‌ها در ارائه محتواهای الکترونیکی به کاربران با تنوع شدید محصولات غیر

استاندارد مواجه باشند. همین امر باعث بروز مشکلات عدیده‌ای می‌شود که می‌تواند سرمنشا مسائل دیگر ذکر شده در همین بخش باشد. حال با توجه به شناسایی مسائل موجود می‌توان به پیشنهاد راهکارهایی از جمله موارد زیر پرداخت:

- کی‌رایت. با توجه به اهمیت مساله کی‌رایت در حفظ حقوق مادی ناشران، کتابخانه‌های دیجیتالی باید به این موضوع اهمیت ویژه‌ای قائل شوند. برای این منظور پیشنهادهای زیر می‌توانند مطرح شوند:

- کتابخانه‌های دیجیتالی باید در ارائه محتوای الکترونیکی از طریق سرویس امانت به کاربران توجه داشته باشند که فایل الکترونیکی بدون هیچ گونه محدودیتی در اختیار آنها قرار نگیرد. در این راستا، کتابخانه می‌تواند امکان مطالعه آنلاین را در اختیار کاربران قرار دهد، یا این که از قابلیت‌هایی مانند حذف دسترسی به فایل پس از مدت زمان محدود، یا محدودسازی قابلیت‌هایی که امکان استفاده غیرمجاز را فراهم می‌کنند، یا موارد دیگر که بیشتر جنبه فنی دارند استفاده کنند تا مانع از سوء استفاده از آثار شوند.
- کتابخانه‌ها باید زمینه فرهنگی و دیدگاهی استفاده صحیح از آثار الکترونیکی را برای کاربران فراهم نمایند. این راهکار می‌تواند با آموزش اصول و قوانین مربوطه اجرا شود تا کاربران را از مخاطراتی که ممکن است ایجاد شود، آگاه سازد.
- نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتالی باید قابلیت حفاظت از کی‌رایت را داشته باشند. این نرم‌افزارها باید در این زمینه شاهد تحولات اساسی باشند تا مانع از سوء استفاده از آثار الکترونیکی شوند که از طریق این نرم‌افزارها ارائه می‌شوند. همچنین این نرم‌افزارها باید دارای قابلیت پرداخت الکترونیکی باشند. یکی از مدل‌های کسب و کار پیشنهادی در این زمینه از منظر ناشران بهره‌گیری از مدل «فروش بر اساس تقاضا» بود. برای پیاده‌سازی این مدل، نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتالی باید توانایی پرداخت الکترونیکی و محاسبه

مبالغ پرداختی به ناشران و رصد تعداد استفاده از آثار و حتی بخش هایی از آثار را داشته باشند.

○ به نظر می رسد قوانین کپی رایت در حوزه محیط دیجیتال نیاز به تجدید نظر دارند. قوانین مذکور باید با دید بهره گیری از منابع برای امانت و امانت بین کتابخانه ای مورد تجدید نظر قرار گیرند. علاوه بر این باید مرجع رسیدگی به این امور نیز با توجه به تعداد پرونده ها در این زمینه به صورت مستقل ایجاد شود تا هزینه بهره وری ناشران در پیگیری مسائل کپی رایت به صرفه باشد. علاوه بر این، جرایم مورد نظر برای متخلفان باید طوری در نظر گرفته شوند که بازدارنده باشد.

- ناکارآمدی سازوکارهای پیشگیری از تخلفات کپی رایت. در این زمینه روش های متعددی توسط سیستم های اطلاعاتی مورد استفاده قرار می گیرند. متأسفانه، اکثر روش های مورد نیاز برای این منظور توسط ناشران در تولید آثار مورد استفاده قرار نمی گیرد. از طرفی نیز راهکارهای مورد استفاده -به ویژه روش استفاده از نرم افزار و قفل نرم افزاری- نتوانسته است مانع از سوء استفاده شود. بنابراین، در این زمینه پیشنهادهای زیر قابل ارائه هستند:

○ با توجه به تنوع ابزارهای موجود پیشنهاد می شود از راهکارهای متنوع استفاده شود. به ویژه پیشنهاد می شود از سازوکار کلید عمومی و کلید خصوصی استفاده شود.

○ با توجه به تمایل ناشران به ارائه آثار خود به کتابخانه ها از طریق واسطه های مطمئن پیشنهاد می شود ابزارهای قوی توسط این واسطه ها تهیه شوند و مورد استفاده قرار گیرند تا مانع از سوء استفاده شوند و هزینه برای این منظور توسط یک یا چند واسط انجام می گیرد و ناشران مجبور به پرداخت هزینه بالای این موارد نخواهند بود.

○ آموزش کاربران و فرهنگ سازی در پیشگیری از سوء استفاده می تواند بسیار راهگشا باشد. کتابخانه های دیجیتالی نیز همان گونه که در بند بالا نیز اشاره شد می توانند نقش مهمی در این زمینه ایفا نمایند.

- سطح آگاهی و دانش کم ناشران. با توجه به یافته‌های این پژوهش، ناشران از دانش کمی در زمینه نشر الکترونیک برخوردار هستند. این موضوع به وضوح از تعداد ناشران الکترونیک کشور قابل احصا است. حتی ناشران الکترونیک کشور نیز در اکثر موارد از دانش کافی برخوردار نیستند. بنابراین، پیشنهادهای زیر در این زمینه ارائه می‌شوند:
- ناشران باید در زمینه نشر الکترونیک، فرآیندهای نشر الکترونیک، مدل‌های کسب و کار نشر الکترونیک، تعامل با کتابخانه‌ها به عنوان یکی از مشتریان عمده و موارد مشابه دیگر مورد آموزش قرار گیرند.
  - باید نمونه‌های موفق ناشران الکترونیک و مدل‌های کسب و کار موفق در این زمینه معرفی شوند.
  - مزایای حضور در نشر الکترونیک و ضرورت پرداختن به آن باید مورد توجه ناشران قرار گیرد.
  - مسائل و محدودیت‌ها و مشکلات ناشران در کسب مجوزها برای نشر الکترونیک باید تا حد امکان تسهیل شوند تا ناشران با هزینه زمانی و مالی کمتر و دغدغه‌های فکری کمتری بتوانند در حوزه نشر الکترونیک به ایفای نقش خود پردازند.
- سرمایه گذاری اندک در نشر الکترونیک. متأسفانه ناشران به دلیل بنیه مالی که دارند نمی‌توانند سرمایه گذاری کلانی در نشر الکترونیک داشته باشند. بنابراین، در این زمینه راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شوند:
- با توجه به ضرورت وجود واسطه‌ها در حوزه توزیع آثار الکترونیک پیشنهاد می‌شود تا واسطه‌های عمده مانند پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی، موسسه خانه کتاب و نظایر اینها وارد این حوزه شوند و سرمایه گذاری مناسبی را در این زمینه انجام دهند تا بتوانند کمکی به عرصه توزیع آثار الکترونیکی نمایند.
  - وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌تواند در این زمینه با تزریق بودجه‌های مناسبی به شیوه‌های مختلف در حوزه نشر الکترونیک کشور محرک اصلی باشد.

- ناشران می توانند با تشکیل کنسرسیوم هایی اقدام به تجمع سرمایه کنن و با این عمل قدرت مالی و اجرایی خود را افزون کرده و کارهای مهم و تاثیرگذاری در حوزه نشر الکترونیک و توسعه آن به انجام رسانند.
- دانش کم کتابداران در زمینه امانت الکترونیک. متاسفانه کتابداران دیجیتالی هنوز با امکانات و قابلیت های امانت الکترونیک آشنا نیستند. آنها همچنان اقدام به ارائه فایل الکترونیک و یا دسترسی به آن برای کاربران می نمایند. بنابراین در راستای رفع این مساله پیشنهادهای زیر را می توان ارائه داد:
  - آموزش و بازآموزی کتابداران در زمینه امانت الکترونیک و بهره گیری از محصولات، سازوکارها و مدل های کسب و کار حوزه امانت الکترونیک؛
  - شناسایی و انتقال سازوکارهای مناسب برای کسب و کار امانت الکترونیک به شرکت های تولیدکننده نرم افزار کتابخانه دیجیتال و تاکید بر پیاده سازی درست و بهینه قابلیت های مورد نیاز؛
  - آگاه سازی کتابداران با قوانین حق مولف و به ویژه قوانین کپی رایت در محیط دیجیتال و تلاش در جهت توجه آنها در زمینه مخاطراتی که بی توجهی به قوانین مذکور می تواند برای چرخه نشر الکترونیک و بهره گیری از آثار دیجیتال در کشور ایجاد نماید.
- بهره گیری از نرم افزارهای مختلف و عدم توجه به استانداردها. متاسفانه تعداد محدود ناشران الکترونیک کشور از نرم افزارهایی برای تولید محتوای الکترونیک خود استفاده می کنند که در اکثر موارد استانداردهای لازم را نیز ندارند. این موضوع می تواند کتابخانه های دیجیتال را با مخاطرات عدیده ای مواجه نماید. از طرف دیگر، کاربران به هیچ وجه تمایلی به دریافت فایل های دیجیتال با فرمت ها، قابلیت ها و استانداردهای مختلف ندارند. برای پیشگیری از چنین مشکلاتی راهکارهای زیر پیشنهاد می شوند:
  - ناشران الکترونیک بر استاندارد بودن نرم افزارهای تولیدی باید توجه ویژه ای داشته باشند. برای مثال، از فراداده استاندارد استفاده شود، قابلیت های امانت محتوا به درستی پیاده سازی شوند.

- ناشران در ارائه محتوا به کتابخانه‌ها سعی نمایند تا فایل خام در اختیار آنها قرار گیرد و کنترل بر دسترسی و استفاده از آثار و پیشگیری از سوء استفاده بر عهده کتابخانه‌ها قرار گیرد. در این صورت، محتواها به صورت یکدست در اختیار کاربران قرار خواهد گرفت.
- قابلیت‌های مورد نیاز برای اشاعه، امانت و بهره‌گیری از محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها در اختیار ناشران قرار گیرند تا این ترجیحات در نرم‌افزارهای مورد استفاده توسط ناشران مورد توجه قرار گیرند.

فهرست منابع

- بیرانوند، علی. ۱۳۹۱. دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان فارس در مورد کاربرد کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان در کتابخانه‌های عمومی. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات ۲۳(۳): ۱۱۸-۱۳۱.
- عالی پور، فهیمه. ۱۳۹۳. بررسی سامانه‌های امانت کتاب‌های الکترونیکی در دنیا و ارائه الگوی مناسب برای ایران. علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران: دانشگاه خوارزمی.
- عبداللهی، زهرا. ۱۳۹۰. ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی و کتابداران دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و ارائه الگوی پیشنهادی. علوم اطلاعات و دانش‌شناسی. همدان: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان.
- علیپور حافظی، حامد. ۱۳۹۰. بررسی وضعیت سازماندهی منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران و ارائه راهکار پیشنهادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. همدان: دانشگاه آزاد اسلامی همدان.
- غائبی، امیر، منصوره تاجداران و سپیده فهیمی فر. ۱۳۹۰. سنجش معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه الزهرا (س). علوم و فناوری اطلاعات ۲۷(۱): ۵۹-۸۵.
- فهیمی فر، سپیده. ۱۳۸۷. بررسی کتاب‌های الکترونیکی موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران. فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات ۲۳(۳): ۵۳-۷۵.
- فهیمی فر، سپیده و امیر غائبی. ۱۳۸۷. کتاب‌های الکترونیکی از دیدگاه متخصصان اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های شهر تهران. علوم و فناوری اطلاعات ۲۳(۳): ۵۳-۷۵.
- فهیمی فر، سپیده. ۱۳۹۳. شناسایی عناصر مهم و مؤثر در فرآیند نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی در ایران. دانشگاه تهران، علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران: دانشگاه تهران.

فهیمی فر، سپیده و ابراهیم حیدری. ۱۳۹۲. بررسی ابعاد مختلف (موضوعی، فنی و اقتصادی) کتاب‌های الکترونیکی ارائه شده در بیست و پنجمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به منظور برنامه ریزی و سیاستگذاری کتاب‌های الکترونیکی در آینده صنعت نشر ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

محمدی، داود، فیض‌الله منوری فرد و لاله صالحی. ۱۳۹۰. عوامل موثر بر پذیرش کتاب‌های الکترونیکی در بین دانشجویان استفاده از مدل پذیرش فناوری (TAM). ششمین کنفرانس ملی و سومین کنفرانس بین‌المللی یادگیری و آموزش الکترونیک. تهران: مرکز آموزش‌های الکترونیک دانشگاه تهران. بازیابی از http://www.civillca.com/Paper-ICELEARNING06-ICELEARNING06_047.html نثری، شبنم، و عیسی رضائی. ۱۳۹۲. دیدگاه دانشجویان کارشناسی درباره نقش و جایگاه کتاب‌های درسی الکترونیکی در نظام آموزشی ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی ۱۹(۲): ۲۷۷-۲۸۸.

نثری، شبنم، اسماعیل زارعی زوارکی، محمد آرمند و عیسی رضائی. ۱۳۹۲. طراحی و تولید کتاب درسی الکترونیکی و بررسی و تاثیر آن بر یادگیری و نگرش دانشجویان. پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی ۲۷(۲): ۸۲-۹۸.

- Armstrong, Chris, Louise Edwards, and Ray Lonsdale. 2002. Virtually There? E-Books in UK academic libraries. *Program: electronic library and information systems*, 36(4): 216-227.
- Foasberg, N. M. 2011. Adoption of e-book readers among college students: A survey. *Information technology and libraries*, 30(3): 108-128.
- Group, Ebook Strategy Working. 2014. *Report of the Ebook Strategy Working Group*. Ontario, Canada: University of Guelph Library. Retrieved July 18, 2014, from http://www.lib.uoguelph.ca/sites/default/files/ebook_strategy_working_group_april30_2014.pdf
- Hardy, Rachel, Charles Oppenheim, and Irish Rubbert. 2002. Pricing strategies and models for the provision of digitized texts in higher education. *Journal of Information Science*, 28(2): 97-110.
- Hockey, Mary Anne. 2012. *E-Books in public libraries: experiences in Hampshire*. Department of Information Studies. Aberystwyth University. Retrieved October 2, 2014, from http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/13506/hockey_m.pdf?sequence=2
- Jamali, Hamid R., David Nicholas, and Ian Rowlands. 2009. Scholarly e-books: the views of 16000 academics. *Aslib Proceedings: new information perspectives*, 61(1): 33-47.
- Lai, Jung-Yu, and Chih-Yen Chang. 2011. User attitudes toward dedicated e-book readers for reading. *Online Information Review*, 35(4): 558-580.
- Lonsdale, Ray, and Chris Armstrong. 2010. Promoting your e-books: lessons from the UK JISC national e-book observatory. *Program: electronic library and information systems*, 44(3): 185-206.
- Muller, Harald. 2012. Legal aspects of e-books and interlibrary loan. *Interlending & Document Supply*, 40(3): 150-155.
- O'Malley, Caroline. 2011. *What Challenges and Opportunities have been created by the Introduction of e-Books to the Irish Public Library?* Dublin Business School, Information and Library Management. Dublin: Dublin Business School. Retrieved June 12, 2014, from http://esource.dbs.ie/bitstream/handle/10788/314/msc_omalley_c_2011.pdf?sequence=1
- Oppenheim, Charles, Rachel Hardy, and Irish Rubbert. 2001. *PELICAN – Pricing Experiment Library Information Co-operative Network: final report*. Loughborough University. Loughborough: Loughborough University. Retrieved July 18, 2014, from <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/bitstream/2134/1799/1/PELICAN5.pdf>
- Percy, Megan Adelle. 2013. *What are the Opinions of New Zealand Public Library Staff?* Victoria University of Wellington, School of Information Management. Wellington: Victoria University of Wellington. Retrieved July 15, 2014, from <http://researcharchive.vuw.ac.nz/xmlui/bitstream/handle/10063/2693/thesis.pdf?sequence=1>
- Rao, Siriginidi Subba. 2004. Electronic book technologies: an overview of the present situation. *Library Review*, 53(7): 363-371.

- Siegenthaler, Eva, Pascal Wurtz, and Radolf Groner. 2010. Improving the Usability of E-Book Readers. *Journal of Usability Studies*, 6(1): 25-38.
- Thomson, Dougal. 2014. *Innovation in E-book lending*. IPA. Retrieved October 9, 2014, from <http://www.internationalpublishers.org/images/stories/news/Elending.pdf>
- Vasileiou, Magdalini, Jennifer Rowley, and Richard Hartley. 2012. Perspectives on the future of e-books in libraries in universities. *Journal of Librarianship and Information Science (JoLIS)*, 44(4): 217-226.
- Walters, William H. 2013. E-books in Academic Libraries:Challenges for Acquisitionand Collection Management. *Portal: Libraries and the Academy*, 13(2): 187-211.
- Wicht, Heather. 2011. The evolution of E-books and Interlibrary Loan in Academic Libraries. *Collaborative Librarianship*, 3(4): 205-211.
- Woods, Bronwen, and Michael Ireland. 2008. eBook Loans: an e-twist on a classic interlending service. *Interlending & Document Supply*, 36(2): 105-115.
- Woody, William Douglas, David B. Daniel, and Crystal A. Baker. 2010. E-books or textbooks: Students prefer textbooks. *Computers & Education*(55): 945-948.
- Wu, Ming-der, and Shih-chuan Chen. 2011. Graduate students' usage of and attitudes towards e-books:experiences from Taiwan. *Program: electronic library and information systems*, 45(3): 294-307.
- Xu, Anne, and Margarita Moreno. 2014. Journey of discovery: challenges of e-book lending in a digital world. *Interlending & Document Supply*, 42(2-3): 51-56.
- Zhu, Xiaohua, and Lan Shen. 2013. Interlibrary loan of e-books in US academic libraries. *Presented in 13th IFLA interlending and document supply conference*. Beijing, China: IFLA.
- Zhu, Xiaohua, and Lan Shen. 2014. *Interlibrary Loan of E-books in US Academic Libraries*. Retrieved Oct. 12, 2014, from <http://ilds2013.calis.edu.cn/wp-content/uploads/2013/10/New-Zhu-and-Shen-Paper-Ebook-ILL-for-Beijing-Conference-10-5-2013.pdf>
- Zickuhr, Kathryn, Lee Rainie, Kristen Purcell, Mary Madden, and Joanna Brenner. 2012. *Libraries, patrons, and e-books*. Washington, D.C.: Pew Research Center. Retrieved July 18, 2014, from <http://libraries.pewinternet.org/2012/06/22/libraries-patrons-and-e-books/>

E-Lending in digital libraries, viewpoints of Iranian publishers: challenges and solutions

Mehdi alipour-Hafezi

PhD, Knowledge and Information Science, Assistant Professor,
Department of Knowledge and Information Science, Faculty of
Psychology and Education Sciences, Allameh Tabataba'i University
(ATU), Tehran, Iran. Email: meh.hafezi@gmail.com.

Abstract

Now Persian digital resources allocate very little volume in digital libraries. This shows some problems. Therefore the main objective of this study is to identify e-lending issues in digital libraries from the viewpoints of Iranian electronic publishers. Quantitative approach with Analytical survey method was used in this study. 21 electronic publishers were studied by researcher-made questionnaire. In order to analyze data needed formulas were used for account percentage,

median and so on. Microsoft excel spreadsheet application was used to analyze data. Findings showed that e-lending needs different tools, methods and business models. Electronic publishers are young in producing electronic content. Moreover publishers publish most of their resources on the CDs and PDF format. But they agree (with about 90 percent) with e-lending by digital libraries whether they care copyright. In this way, they need dealers to manage e-lending process and warranty their benefits because of their financial limitations and weakness in applying ICT.

Keywords: Digital libraries, E-lending, Electronic interlibrary loan, electronic content, Electronic publishers, Electronic publishing